

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 12.11.2022

Kabul Tarihi: 10.12.2022

Yayın Tarihi: 20.12.2022

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2022, 2(2): 260-273

Research Article

Received Date: 12.11.2022

Accepted Date: 10.12.2022

Published Date: 20.12.2022

DOI Number: 10.29228/yazitdergisi.18

YAŞ ALMA, YALNIZLIK VE TEK BAŞINALIK

Ageing, Loneliness and Solitude

Özlem DUVA KAYA*

ÖZ

Günümüzde gerek modern yaşam biçiminin gerekse dijitalleşmenin getirdiği bir sonuç gibi görölen ve artan salgınlarla birlikte neredeyse kendisi de bir salgın halini almış olan ‐yalnızlık‐, çeşitli açılardan temel bir problem haline gelmeye başlamıştır. Aile ve kent yaşamındaki değişimler, teknolojinin ve modern yaşamın çeşitli unsurlarının hayatımızı büyük oranda belirlemesi ve her şeyden önce sosyallik olgusunun geçirdiği dönüşümler, yalnızlığı herkes için dikkat çekici bir konu haline getirmiştir. Yalnızlık olgusu, yaşamın tüm evrelerini kapsayabilmekle birlikte özellikle yaş alma ile birlikte hayatın ritminin düşeceği, insanların, modern yaşamın hız ve zaman anlayışının dışında kalarak yalnızlaşabileceği varsayılmakta ve bu durum çoğunlukla bir kaygı ve korku unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysaki yalnızlık bu koşulların doğrudan belirlediği bir şey olmayıp, bir duygu durumu olarak tanımlanmalı ve tek başınalık kavramından ayrılmalıdır. Dolayısıyla yalnızlık kavramının çeşitli görünümlerini kavrayabilmek ve yaş alma gibi diğer fenomenlerle yalnızlık kavramını ilişkilendirebilmek için kavramın ne anlama geldiğini, hangi soru ve sorunlarla ilişkili olduğunu ve ne gibi güçlükleri ortaya çıkardığını analiz etmek gerekir.

Anahtar Sözcükler: yaş alma, yaş almış bireyler, yalnızlık, tek başınalık, modernlik

ABSTRACT

Loneliness, which is seen as a result of both modern lifestyle and the process of digitalization and which has almost become an outbreak with the increasing Pandemics, has started to become a fundamental problem in various aspects. Due to transformations in family and urban life, the fact that technology and various elements of modern life have largely determined our lives, even further the transformations of sociality itself have made loneliness a remarkable issue for everyone. Although the phenomenon of loneliness can cover all phases of life, it is assumed that the rhythm of life will decrease especially by aging, old age people may become lonely by falling out of the speed and time understanding of modern life, and this situation often emerges as an element of anxiety and fear. However, loneliness is not something directly determined by these conditions, it should be defined as an emotional state and should be separated from the concept of solitude. Therefore, in order to grasp the various aspects of the concept of loneliness and to associate it with other phenomena such as aging, it is necessary to analyze what the concept means, what questions and problems it relates to, and what difficulties it poses.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İzmir-Türkiye. E-posta: ozlem.duva@deu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7941-3198.

Keywords: ageing, older persons, loneliness, solitude, modernity

Giriş

Tarih boyunca edebi, sanatsal ve felsefi eserlere konu olmakla birlikte yalnızlık üzerine sistematik bir incelemeye rastlamak uzun yıllar mümkün olmamış, modern dönem sonrasında sosyal bilimlerin çeşitli alanlarının otonomilerini kazanmasıyla birlikte, özellikle Psikoloji alanı içerisinde yalnızlığa dair bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda yalnızlığa dair çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Böylece yalnızlık psikodinamik, fenomenolojik, varoluşcu-hümanist, sosyolojik, etkileşimci, bilişselci gibi farklı yaklaşımlar tarafından ele alınmış olsa da aslında yalnızlığın nesnel bir sosyal yalıtılmışlık ile eşanlamlı olmayan ve her zaman bununla zdeleşmeyen öznel bir fenomen olduğu da sıklıkla vurgulanmıştır (Peplau & Perlman, 1982: 123-124). Belli yaşam deneyimleri; kayıplar, yaşamın normal seyrini değiştiren birtakım değişim ve dönüşümler sonucunda da yalnızlık duygusunun ve yalnızlaşma olgusunun ortaya çıkabildiği bilinmektedir. Özellikle yaş alma ile birlikte yaşamdaki rutin aktive ritminin düşmesi, yaş almış bireylerin modern yaşantının hız kavramına uygun düşmeyen yaşam biçimleri ve davranışlarında bir "yavaşlama" içerisine girmeleri, onları yalnızlaştıran bir faktör haline gelebilmektedir. Bu durumda yalnızlık, içeriden dışarıya doğru değil, dışarıdan içeriye doğru bir hareket ve hatta bir zorlayıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte özellikle yaşlanma olgusu ile rtştrlen yalnızlık ve yalnızlaşma fikrinin, eleştirel bir bakış açısıyla ele alınabilmesi ve doğru analiz edilebilmesi için salt sosyolojik ya da psikolojik belirlemeler yeterli olmamakta ve felsefi/fenomenolojik bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Zira felsefi bir bakış yoksunluğu ile ele alınan çalışmalar sınırlandırıcı olabilmekte yahut kavramların kökensel ierimlerine dönük bir analizi içermediği için hatalı çıkarımların ortaya konulmasına neden olabilmektedir.

Bu nedenle felsefi bakımdan yalnızlığı yaşlanma olgusuyla ele almayı hedefleyen bu makalede felsefede fenomenolojik metodun da katkılarıyla bir tartışma ortaya konulmaya çalışılacaktır. Özellikle fenomenoloji geleneği ve varoluşcu yaklaşımlar içerisinde yalnızlık, yaşamın doğal bir parçası olarak görülmekte ve yaşam deneyimlerine kendi tikelliğinde yaklaşmayı önermektedir. Örneğin varoluşçular yalnızlığı sadece acı verici bir durum değil, temel yaşam deneyimleri ile karşılaştığımız zamandaki bir olgunlaşma potansiyeli olarak görmektedirler (Peplau & Perlman, 1982). Diğer yandan yalnızlık üzerine yapılan çalışmalarda kavrama asıl içeriğini kazandıranın fiziki tek başınalık hali değil, duygusal kopma ve toplumsal izolasyon olduğu belirtilmiştir. Weiss, Riesman, ve Bowlby'nin 1973'te yayımlanan *Yalnızlık: Duygusal ve Sosyal İzolasyon Deneyimi* adlı çalışmalarında yalnızlık, "yakın ilişkilerin kaybı" olarak nitelendirilmektedir (Weiss et al., 1973).

Buna göre aslında yalnızlığı ortaya çıkaran şey tek başnalık değil, sosyal ve duygusal izolasyondur ve dahası sosyal bir ilişki ağının yokluğu anlamına gelen sosyal izolasyon ve bir bağlanma eksikliği anlamına gelen duygusal izolasyon, yalnızlığın iki ayrı görünümüdür. O halde farklı görünümleri içerisinde yalnızlık ve yaşlanma gibi olgulara yaklaşmak, öznel kanaatlerden hatalı genellemelere varmayı önlemek için elzemdir.

Bununla birlikte yine de çeşitli çalışmalar içerisinde yalnızlık kavramının zaman zaman tek başnalık gibi kavramlarla, zaman zaman da sosyal izolasyon, yalnızlık, yalnız yaşamak, başkalarının fark edilir yokluğu gibi kavramlarla birbirinin yerine kullanıldığı görülür. Ancak belirtmek gerekir ki tek başına olmak, yalnız yaşamak, kendine çekilmek, zorunlu olarak yalnızlık anlamına gelmemektedir (Victor et al., 2000: 409). Yine de kavramın bu şekilde algılanmasının, felsefi, politik ve toplumsal nedenleri vardır. Bu algının oluşmasında yaş alma fenomenine yüklenen negatif anlamlar kadar toplumsal normlara uygun bir yaşam sürmeyen, alışıldık ilişki ağları içerisinde normalize olmamış bireylere ilişkin bakış açısı ve tahammülsüzlük de etkilidir. Özellikle modern kitle kültürü içerisinde farklı ve başka olana bakış gerek yalnızlık kavramının içeriklendirilmesinde gerekse yalnızlığın yaş alma ile ilişkilendirilmesinde etkili olmaktadır. “Başkalığın”, “başka olan”ın felsefi dağarcığımızı yerleşmesinin sömürgecilik, kolonyalizm, totalitarizm vb. pek çok modern deneyimin etkisi altında geliştiği iddia edilse de geçmişten bugüne norm dışı kalana, tek başnalığa (Sinoplu Diogenes örneğinde olduğu gibi) hem olumlu hem de olumsuz niteliklerin atfedildiği bilinmektedir.

1. Tek Başnalık (Solitude) ve Yalnızlık (Loneliness)

Tek başnalık kavramının Antik dönemden beri felsefede çok farklı biçimlerde anlamlandırıldığını görebiliriz ve kavramın günümüze kadar geçirdiği dönüşümlerin izini sürerek yalnızlık ve tek başnalık arasındaki farkı belirleyebiliriz. *Tek Başnalık* adlı yapıtında Zimmerman, yalnızlığın kalabalıklar içerisinde de varolabileceğini şu sözlerle anlatmıştır:

Yalnızlık sözcüğü zorunlu olarak dünyadan ve dünya ile olan bağlantılardan tam bir geri çekilme anlamına gelmez: hane hayatının kubbesi, kırsal bir köy ya da bilgili bir arkadaşın kütüphanesi de tıpkı insanlıkla tüm bağlantıları kopmuş, tecrit edilmiş bir yerin sessiz gölgesi gibi yalnızlığın ve sessizliğin mekânı olabilir. Bir kimse sık sık yalnız kalmadan da yalnız olabilir. Şanlı soyundan gurur duyan kibirli baron, etrafı eşitleriyle çevrili olmadığı sürece yalnızdır. Derin düşünen birisi, esprili ve neşeli masalarda yalnızdır. Zihin, çok kalabalık bir topluluğun ortasında da kendisini çevreleyen her şeyden çekilen, kendi üzerine yoğunlaşmış bir emekli kadar, ya da manastırına çekilmiş bir keşiş yahut mağarasında inzivaya çekilmiş biri kadar yalnız ve soyutlanmış

olabilir. Gerçekten de yalnızlık, kırsaldaki bir emekli yaşamının barışçıl gölgesinde olduğu kadar, çalkantılı bir şehrin gürültülü ilişkilerinin ortasında da var olabilir; Thebes düzlüklerinde ve Nitria çöllerinde olduğu gibi, Londra'da ve Paris'te de yaşanabilir. Zihin, dış nesnelere geri çekildiğinde ise, özgürce ve geniş bir biçimde kendi fikirlerinden doğan buyrukları benimser ve kendi sahibinin beğenisini, mizacını ve eğilimlerini izler (Zimmermann, 1819: 17-18).

Zimmerman'ın da belirttiği gibi yalnızlık (loneliness) genellikle negatif, tek başınalık (solitude) ise pozitif bir anlamlandırma ile kullanılmıştır, ancak bu her zaman doğru değildir. Bazı bireyler yalnızlığı kendileri için "iyi hayat"ın bir ifadesi olarak da görebilmektedirler (Dahlberg, 2007: 197). Bu nedenle yalnızlık ve tek başınalığı ayırmak gerektiği kadar, dışsal bir bakışla yalnızlık olarak nitelendirilenin, içsel olarak özgürlük ve bağımsızlık anlamına gelebileceğini de hatırlamak gerekir. Neşeli ve gürültülü bir masada tefekküre dalmış birinin yalnız biri olduğunu söylemek her zaman mümkün olmadığı gibi, yalnız birinin mutsuz biri olduğunu ileri sürmek de saçmadır. O halde yalnızlık sosyal alandan çekilme durumuna işaret ederken, tek başınalık daha çok özgürlük ve bağımsızlığı ifade eder ve toplumsal olandan kati bir biçimde ayrılmayı gerektirmez, denilebilir. Dahası, pek çok düşünür için gerçek bir bilgelik, tek başınalık ile dünya arasında uzanan bir yolculuğa çıkmak, hakikatle başbaşa kalmaktır.

Nikomakhos'a Etik'te Aristoteles, kendine yeterliliğin ancak tefekkür hayatı ile mümkün olabileceğini ve bunun da yaşamların en iyisi olduğunu belirtir. Düşünce erdemleri ve karakter (huy) erdemleri arasında yaptığı ayrıma dayalı olarak Aristoteles, bilgece bir tutum olarak temaşa etmenin ve tefekküre dalmanın hayranlık uyandıran hazları taşıdığını ve böylesi bir tek başınalığın, böylesi bir çekilmenin tanrısal bir yanının olduğunu ifade eder. (Aristoteles, 2007: 1177a25). Ancak diğer yandan insan Aristoteles'e göre insan bir "zoon politikon" dur ve toplumsal yaşamdan soyutlanması mümkün değildir (Aristoteles, 2007: 1097b11; Aristotle, 1959: 1253a2-6). Buradan da anlaşılmaktadır ki aslında Aristoteles filozofların tefekküre çekilirken deneyimlediği tek başınalığı bir toplumsal ve duygusal yalıtılmışlık hali olarak değil, toplumsallığın bilincinde olan, ona değen; toplumsal olandan ayrılmaya da bilinçli bir tercih sonucunda ulaşan bir kişinin bir tercihte bulunma hali olarak tanımlanmaktadır. Antik Yunan dünyasında her ne kadar insan olma hali bir topluluğun yesi olmak, yani "polis" in yurttaşı olmak ile özdeş sayılsa da insan için en önemli etkinlik olan felsefe, bir kendilik bilinci ile ilerletilir. Bu düşünce daha sonra çeşitli dönemlere göre farklı dönüşümler geçirse de varlığını günümüze kadar korumuştur. Ortaçağ dünyasında ise bireyin kendi içine çekilmesi, yani yalnızlaşarak bir tefekküre dalması, onu toplum içindeki yalnızlığından kurtaran, çokluğa taşıyan, yalnızlığından çıkartıp Tanrı'nın şahsındaki bir bütünleşme

ile çoğaltan bir durumdur. Ortaçağ'da tek başınalık genelde dinsel bir bağlamda temellendirilen, kişinin Tanrı'ya yakınlaşmak için başvurduğu elverişli bir durum olarak tematize edildiğinden, bir problem olarak tek başınalık üzerine felsefi bir düşünümünden ziyade konuya yalnız kalma korkusunun egemen olduğu teolojik bir betimlemenin hâkim olduğu söylenebilir. Dahası, tek başınalık Tanrı'yla bir ilişkinin yokluğu ölçüsünde önemli ve çözümlenmesi gereken bir problem olarak görülmektedir. Tek başınalığa; bir terk etme, vazgeçme duygusu egemendir ve bu düşünce Hıristiyan birliğinin varlığını tehdit eder; bu terkedilişten kurtulmak için kişi dünya içerisinde kaybettiği özgüveni geri kazanmak ve ruhunu yalnızlıktan ve terk edilmişlikten kurtarmak için yeniden Tanrı'ya yönelir ve kurtuluşu orada arar. Böylece yalnızlık ve tek başınalık, dinsel bir paradigma eşliğinde birbirine neredeyse eşitlenir; zaten insan için tek başınalık reel bir betimleme değildir; gerçekte bir karşılığı olmadığı gibi kendine yeter ve sonsuzca kendi başına kalabilecek olan da sadece Tanrı'dır. İnsan tek başınalığı ancak bir iç hesaplaşma için bir araç olarak deneyimleyip, bu dünyada yalnız olmadığını kavramak üzere kullanabilir; zira Tanrı her yerdedir, Tanrı'nın gözleri üstümüzdedir ve ezeli ve ebedi olarak orada, tek başına, kendine yeter halde duracak olan tek varlık Tanrı'dır. Ortaçağ'ın mutlak yalnızlığı aşkınlıkta temellendirdiği ve toplumsal bütünlüğü (Hıristiyan birliğini), yalnızlığın özünde insani değil, Tanrısal bir fenomen olduğunu öne sürerek sağlamaya çalıştığı temellendirme biçiminin en açık formunu Augustinus'un eserlerinde görebiliriz:

Bebekliğim çoktan öldü gitti; oysa ben hala yaşıyorum. Sen ise Rab, zatındaki hiçbir şeyi ölüme terk etmeden daima yaşıyorsun, sen yalnız çağların başlangıcından önce değil, aynı zamanda "önce" denebilen her şeyden önce varsın, bütün evrenin Tanrısısın. Geçici tüm varlıkların nedeni sende var, değişen her varlığın değişmeyen temelleri sendedir; kendileri neden olmayan ve zamana tabi akılsız varlıkların ebedi akıllı nedenleri sende bulunuyor (Augustinus, 1999: 18).

Burada yalnızlık artık, oluş içerisindeki, zamana ve mekâna bağlı varlıkların bir özelliği değildir. Zamana ve mekâna tabi varlıkların bu tür bir epistemolojinin içerisinde yalnızlığı deneyimlemesi mümkün olmadığı gibi tek başınalığı sağlaması da mümkün değildir. Her şeyden bağımsız ve kendini yalıtabilmiş tek varlık, kendine yeter tek varlık Tanrı'dır ve insanın çevresinden, dünyadan, toplumsallıktan el çekip kendi yalnızlığına döndüğü zamanlarda bile onu bekleyen gerçek bir yalnızlık değildir; aslolan insanın onu hiç terk etmeyecek olan Tanrı ile birlikte kurulmuş evrensel bir hakikatin bir parçası olduğunu idrak etmesidir. Ortaçağ'ın genel düşünce sistematığına egemen olan bu temellendirme, yalnızlıktan çıkışın Hıristiyan toplumunun dindar yaşam tarzına katılmak ve tüm yaratılanların varlık nedeni olan Tanrı'ya iman etmekle mümkün olacağını ve bunun da insan için en

doğru yaşam biçimi olduğunu telkin etmekle, tek başınalığı da yalnızlık tasvirine dahil ederek onun içerisinde eritmiştir. Modern dünyada ise tek başınalık öznenin gerek dinsel gerekse toplumsal ve geleneksel yapılar içerisinden sıyrılma talebinin bir rneği olarak ortaya çıkar. Ancak bu durum, aynı zamanda bir epistemolojik krizi de ortaya çıkarır. Modern epistemoloji, Hobbes'un atomize birey anlayışının dayandığı, doğa durumunun yalnız ve bencil bireyi ya da Kartezyen *cogito*'nun dayandığı soliptik, kendi içine kapalı ve salt iebakışla kendi hakikatini kavrayabilen, Leibniz'in deyişiyle "pencereleri olmayan monad"ları yaratmıştır. Böylece farklı epistemolojik temeller üzerinde de olsa modern birey kavrayışının insana doğa, gelenek ve dini dogmalar karşısında bir zgven ve otonomi kazandırma arayışının ise, yalnızlık gibi bir bedeli olmuştur. Modernliğin selamladığı birey kavramı "otonom özne"nin pratikteki karşılığı haline geldiğinde, eski bağlarından kurtulmuş insanın, kendi benliğini üzerinde inşa edeceği tüm sosyokültürel ve geleneksel bağlar çözüldüğünden dolayı yeni bir düzen anlayışına ihtiyaç duyduğu söylenebilir ve modernliğin tam da bu nedenle problematik bir anı temsil ettiği söylenebilir.

2. Modern ağın Yalnız "zne"si

Bilindiği gibi modernlik kaotik ve belirsiz olandan çıkma çabası, bir hakikat ve düzen arayışı ile karakterize olmuştur. Bu düzenin bir parçası evren, bir parçası zaman ve bir parçası da insandır. Zygmunt Baumann'a göre bu üçlü düzeneğin bir parçası olarak insan kendilik bilincine sahip olsa da kendisini bu düzenden ayırarak düşünmek konusunda her daim bazı kaygılara sahiptir:

Modernlik, bir düşünce meselesi, bir kaygı konusudur; kendi kendinin farkında olan, bilinçli bir pratik olduğunun bilincinde olan ve durduğu ya da sadece yavaşladığı takdirde ortaya çıkacak boşluktan sakınan bir pratiktir. Tutarlı olmak adına tekrar edelim, modernitenin doğum tarihi tartışmalı kalmaya mahkumdur: Tarihleme projesi, tıpkı kelebekler gibi, yerlerini sabitlemek amacıyla vücutlarına batırılan bir toplu iğneyle ölen birçok "foci imaginarii"den sadece biridir (Baumann, 2003: 14).

Baumann, modern insanın sadece bu kaygılarla boğuşmadığını, aynı zamanda bir bütünün parçası olmaya çalışırken bir nevi yalnızlaştığını iddia eder. Zira mutlak hakikatlere ulaşmak konusundaki ısrarlı tutum ile bütünleşen evrenselcilik ve bu bütünleşmenin sonucu olan homojenleştirme eğilimi, modern bireyin özellikle ulus devlet politikalarının içerisinde çeşitli gerilimlerle karşılaşmasına neden olur. Bu gerilimlerden biri, modern dünyada her Şeyin gelip geçici olması, sürekli yeniliklerin ve yenilik arayışlarının yaşamı yönlendirmesi ve böylece bireylerin bir anda hayatlarındaki her Şeyin ellerinden kayıp gidebileceği kaygısına sahip olmalarıdır. Marshall Berman, bunu şu sözleriyle dile getirmiştir:

Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir. Ama paradoksal bir birliktir bu, bölünmüşlüğün birliğidir: Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak Marx'ın deyişle "katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği" bir evrenin parçası olmaktır (Berman, 1994: 27).

Buradan da anlaşılmalıdır ki modernlik sadece bir yenilik değil, topyekûn bir dönüşümdür ve modern çağın bireyi artık modern epistemolojinin belirleniminde kendilik deneyimini de başka bir biçimde yaşamaktadır. Modern bireyin eskiyle bağları kopmuştur; yeni olanı ise "rasyonel" olarak temellendirilmiş bağlar içerisinden geliştirmeye çalışacaktır; ancak bu soyut rasyonelitenin bağ kurucu bir yapısının olup olamayacağı da tartışmalıdır. Terry Eagleton, özellikle on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki ve yirminci yüzyıldaki modernliğin bu bağları kurmaktan ziyade modern bireyin içine düştüğü yalnızlığı daha da derinleştirdiğini ileri sürmektedir (Eagleton, 2015: 39). Bu dönemde özellikle sanayi toplumunun ve kapitalizmin gelişimiyle paralel ilerleyen modernlik deneyimi, geleneksel olan her şeyin reddedildiği ve yerine soyut rasyonellik ideallerinin konulduğu bir deneyim olarak köksüzleşmeye, yersizlik-yurtsuzluğa, belirsizliğe ve yalnızlaşmaya neden olmuştur.

Modern düzen idesinin birleştirmeye ve bir düzen içerisinde tutmaya çalışırken yalnızlaştırdığı ve parçaladığı insansal yaşamın nihai olarak bir anlam kaybına ve yalnızlığa yol açtığını ileri süren ve Eagleton'ın görüşlerini paylaşan pek çok düşünür vardır. Örneğin Richard Sennett modernliği, ilahi/dini referans alanlarından uzaklaşarak maddi referans alanlarıyla ilişkilenecek olarak tanımlamakta ve bu yolla insanların tek tipleştirildiğini ve yalıtıldığını, bunun sonunca ise topluma egemen olan kaygı ve korku sayesinde kamusal alanın çöktüğünü belirtir. Kamusal alandaki toplumsallaşmanın zayıflığı ise özel alana kapanmış bireyi güçlendirmemiş aksine o zamana değin eylemlerimizin referans alanını oluşturan toplumsallığın kişisel olanla yer değiştirmesine ve kişiliğin/benliğin yalnızlaşmasına neden olmuştur (Sennett, 2010: 68). Telifisi neredeyse imkânsız hale gelmiş bu bozulma sonucunda gerek gündelik hayatın tüm alanlarında gerekse içsel olarak modern bireyin deneyimlediği temel bir olgu olarak toplumsal aidiyetler yitirilmiş, bireyselliğin, öz-çıkarın ve pragmatik hedeflerin güdümündeki rasyonel ilişkiler, eski bağları geri dönülmez bir biçimde aşındırmıştır. Böylece artık modern bireyin

yalnız ve sessiz bir izleyici olmak dışında toplumsal olana katılabilmesinin başka bir yolu kalmamış olmaktadır.

Bu eskiden kurtulma halinin bir özgürleşme değil, bir yalnızlaşma olduğu konusunda modernliği eleştiren yazarlar ve filozoflar arasında geniş ölçekli bir uzlaş bulunduğu söylenebilir. Bu yalnızlaşma, dağılma ve parçalanmanın başarılı olmasının nedenlerinden biri Julia Kristeva'ya göre yabancılaşma kavramı altında bir özgürleşme yanılışının yaratılmış olması ve bireyin özgürlüğünün salt yalnızlıktan kaynaklanan bir serbestlik olarak tasavvur edilmesidir:

İnsanlardan bağlarının kopuk oluşu ile yabancılar kendilerini "tamamen zgr" hissederler. Ancak bu türden bir özgürlüğün tam ve mükemmel adı yalnızlık ya da tek başınalıktır. Bu yararsız ve sınırsız can sıkıntısı ya da asgari düzeyde bir hali hazır olma durumudur. Ötekilerden mahrum bırakılmış, özgürce tek başına yaşamak, kasların, kemiklerin ve kanın harap olduğu boşlukta yüzen astronotların durumundan farksızdır. Kendini bağlayıcı her Şeyden kurtulmuş, boşluktaki yabancı bir hiçtir ve sahip olduğu hiçbir Şey yoktur (...) "Tek başınalık" belki de aslında sadece hiçbir anlamı olmayan bir kelimedir (Kristeva, 1991: 12).

Yalnızlığın bir yabancılaşma, yabancılaşmanın da hiçlik getirdiğini ne süren ve sahip olunan her Şeyin yitirilmesi duygusuna yol açan bir boyutunun olduğunu öne sürmekle Kristeva, yalnızlık ile ilgili olarak önemli bir noktaya temas etmektedir: Yalnızlık sadece bir duygudurumu değil, paylaşılan ortak bir dünyanın yitiminin ifadesidir. Bu ise insan olmanın anlamına aykırı bir durumdur, bu yüzden modern öznellik fikrinin sancılarını Antikleri, Aristoteles'i ve diğer Antik dönem düşünürlerini yeniden yorumlayarak aşma çabasında olan pek çok düşünsel yaklaşım bulunmaktadır. Dahası, nl Fransız düşünür Emmanuel Levinas'ın da belirttiği gibi ben aslında yalıtılmış, tek başına bir Şey değildir ve başka olan ile kuşatılmıştır. Bu demektir ki başka ile ben arasındaki mesafenin bile bir anlamı vardır: Ben başka ile birlikte ve mutlak yalnızlık içerisinde olması insan varoluşuna aykırıdır. Yine de var olmak demek bir yandan kendi özdeşliği ile dolu olmak iken diğer yandan yalnızlıktan çıkışı aramaktır (Levinas, 2005: 63).

3. Yaş Alma ve Yalnızlık

Yaş almış bireylerle srdrlen çalışmalarda ne çıkan sorunlardan birisi yalnızlıktır. Ancak yalnızlık yaş alma ile birlikte yaşamın diğer evrelerinde deneyimlendiğinden farklı olarak gerek özel gerekse kamusal alanlarda etkinlikleri azalan, daha doğru bir ifade ile azaltılan bireylerin izolasyonuna işaret etmektedir. Buna ilaveten bazı çalışmalar da göstermektedir ki yaş almış bireylerin yaşamlarını değerlendirme, bir bütün olarak yaşantılarındaki süreçleri sorgulama eğilimleri, on-

ları yalnızlaştıran faktörlerden biri haline gelmekte ve bu durum, yeni kimlik arayışlarının da eşlik ettiği bir bunalım evresini öncelemektedir. Bella Habip, Quinodoz'un çalışmalarından hareketle ve onun çalışmalarına atıf vererek bunu şu şekilde ifade eder:

Yaşlılarla sürdürölen analitik çalışmanın her türlüşününün diğer yaş dilimlerinden çok farklı olmadığını belirten yazar, yaşlıları böyle bir çalışmaya motive eden iki önemli hususa işaret eder. Bunlardan birincisi yaşlıların yaş çalışmalarını yerine getirmekte zorlanmaları ve bu konuda dolaylı olarak yardım istemeleridir. Bir diğeri de kimlik arayışlarıdır. Bu arayışın temelinde sık sık yaşamları boyunca kimliklerini çevrelerindeki talepler doğrultusunda inşa etmiş olan kişilerin yaşlılık dönemindeki yalnızlık yüzünden tek başına var olamama sorunlarını yaşamalarıdır (Habip, 2020:53).

Habip'e göre yaş almış bireyleri Psikanalizin konusu haline getirmekle Quinodoz her ne kadar yaş almanın getirdiği problemlere dikkat çekmiş olsa da yaş almış bireylerin yaşadıkları yalnızlık olgusunun, onların salt "tek başına var olma"yı başaramamış olmalarından kaynaklandığını iddia etmek hatalıdır. Habip'in de dikkat çektiği gibi bu durum, hem "yaşlılık" gibi bir kategoriye içine farklı yaşam deneyimlerini alan bir periyot değil de sabit, değişmez ve homojen bir kategori gibi ele almaya neden olacak hem de tüm bireylerin aynı yaş alma deneyimlerini yaşantıladıklarını iddia ederek deneyim çeşitliliğini gözden kaçırmaya sebebiyet verecektir. Bu nedenle yalnızlık fenomeninin, hem her bireyde bir ve aynı ölçüde deneyimlenmediği gerçeğini dikkate alarak, hem de dışsal zorlayıcı unsurlar tarafından yaş almış bireylerin toplumdan nasıl izole edildiğine odaklanılarak daha kapsayıcı bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Ancak konuyu ele alış biçimimizin ve bu ele alışta kullandığımız yöntemin de dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Yaş alma üzerine yapılan empirik çalışmalarda bu sorun daha da belirgin hale gelmektedir. Bu çalışmaların sonuçları elbette ki yaş alma olgusu ve bu süreçteki yalnızlaşma vb. gibi olgular üzerine bizlere genel bir fikir verebilir; ancak kullandığımız araçların ve o araçları kullanma biçimimizin sıkı bir denetimden/eleştirden geçirilmesi gerekmektedir. Daha da ileri giderek Lars Svendsen'in da belirttiği gibi yalnızlığı "ölçmek üzere" yapılan çalışmalara ve bu çalışmalarda kullanılan anketlerin sonuçlarına oldukça ihtiyatlı yaklaşmak gerektiğini de iddia edebiliriz. Zira gerek yaş almış bireylerin ne kadarının yalnızlık çektiğine dair nesnel bir veriye ulaşmanın imkânsız oluşu gerekse bunu ölçmek için kullanılan soruların soruluş biçimi bu araştırmaların sonuçlarını etkilemektedir. Kaldı ki Svendsen'a göre her nedense yalnızlığa ilişkin araştırmaların yönü daha çok yaş almış bireylere çevrilmekte ve salt yaş almış bireylerin yalnızlık sorunundan mustarip olduğuna dair yanlış bir algı oluşturulmaktadır:

Yalnızlık nasıl gelişim gösterir? Yalnızlık artar mı? Sonuçlar karışıktr. Bazı çalışmalar arttığını gösterirken bazıları düştüğünü söyler, çoğu ise birazcık değiştiğini. Bu çalışmaların ekserisi yaşlılara odaklanır ve bu da açıkça yaşlı insanların daha önceki hallerinden daha yaşlı olmadıklarını gösterir. Yalnızlık miktarında önemli bir artış olduğunu gösteren çalışmalar da vardır, fakat medyanın ilgisine en çok bu göstergeler mazhar olsa da bunlar istisnadır. Topluca bakıldığında, sayılar zaman içinde sabit kalıyormuş gibi görünür ama hatasız neticeler çıkartmaktan dikkatle sakınmalıyız (Svendsen, 2018: 67).

Svendsen'ın bu uyarılarına kulak verdiğimizde yalnızlık gibi fenomenlerin basit bir ölçümle ortaya konulamayacağını düşünmekle birlikte medya vb. araçlar yoluyla öne çıkarılan araştırmaların yahut araştırmaların belli bölümlerinin medyanın kullandığı hâkim bakış açısının yorumuyla bize aktarılmış olabileceği konusunda bir endişeye kapılırız. Gerçekten de yaşlılık ve yalnızlık ilişkisi geçmişten günümüze kadar ama özellikle modern yaşam tarzının ve modernitenin hızlanma ve tüketim tutkusunun bir ürünü olarak aşırı vurgulanmıştır, diyebiliriz. Diğer yandan bizim yaş almış bireylerde gözlemlediğimiz şeyin "yalnızlık" mı yoksa "tek başınlık" mı olduğuna dair elimizde yeterince veri yoksa veya felsefi açıdan bu iki kavram arasındaki farkı bilmiyorsak "tek başınlık"ın zemini olan bilgeliği, "yalnızlık"ın modern tanımında içerilen mutsuzluk yahut düşkünlük ile karıştırabiliriz. Oysaki Montaigne'nin de ifade ettiği gibi tek başınlık her zaman ve her yerde elde edilebilir ve istenebilir bir şeydir: "Tek başınlığın amacı, bana öyle geliyor ki, daha sakın bir biçimde keyfine en uygun biçimde yaşamaktır" (Montaigne, 2011: 383).

Montaigne'nin bahsettiği tek başınlık, her zaman elde edilebileceği gibi her yerde elde edilebilir bir şeydir; ister kentlerin göbeğinde, ister kralların sarayında, isterse sakın bir köy veya kasabada kişi tek başınlığı deneyimlemek isteyebilir ve bunu gerçekleştirebilir. Belki tek başınlık gerçekten daha çok yaş almış bireylere özgüdür; yaşamı boyunca başkaları için yaşamış birinin yaşamın belli bir anından sonra kendi iyisini kendisi için gerçekleştirmesinde şaşılacak bir durum da yoktur ancak bunun toplumdan yalıtılmışlık yahut izolasyonla aynı anlama gelmeyeceğini de bilmek gerekir. Aksine topluma ve toplumsal olana dair bir düşünüm, bir eleştiri, bunun sonucunda bir kendine çekilme, temaşa etme ve yeniden yorumlama etkinliğidir tek başınlık.

Bu durumda yaş almış bireylerdeki izolasyon ve yalnızlık ile tek başınlığı birbirinden ayırt etmeye dair ihtiyaç ortaya çıktığı gibi, ikisini birbirine karıştırmak yönündeki eğilimin de yaşçı (ageist) bir tutumdan kaynaklandığı görülecektir. Modern yaşamın periferine itilmiş, üretim ve tüketim alanlarındaki etkinlikleri azalmış bireyler olarak yaş almış bireylerin istemedikleri halde bir yalnızlaşmaya itil-

dikleri doğrudur; ancak yaşam tercihlerini tek başnalığın sunduğu özgürlük deneyimi ile taçlandırmak isteyen bireylerin varoluşsal mücadelesine kulakları tıkadığımızda yaş almış bireyleri, tüm bireylerin en temel gereksinimi olan “haklara ve yaşam tarzlarına saygı” gereksiniminden mahrum bırakmış oluruz. Şefkat ve koruma duygularından farklı olarak “saygı”, karşıdakinin halen bağımsız bir birey ve hukuksal bir özne olduğunun tanınmasını gerektirir. Bu nedenle yaşlılık ile mücadelede korunması ve temel alınması gereken kavramlardan biri saygıdır. Bu tür bir saygı, John Stuart Mill’in de belirttiği gibi tek başnalığa, birey olmanın temel gereklerine ve bireysel olanın otonomisinin toplumsal normlar tarafından ihlal edilmesine karşı bir önlemdir de aynı zamanda:

İnsan için daimî surette türdeşlerinin gözleri önünde tutulmak iyi değildir. Tek başnalığın yok edildiği bir dünya çok yoksul bir ideale gönderir. Sık sık yalnız başına olmak anlamında tek başnalık, tefekkürün ya da derinliğin karakteri için aslidir ve doğal yücelik ve güzellik huzurunda tek başnalık sadece birey için iyi olmakla kalmayıp yokluklarında toplumun bitap düşeceği düşüncelerin ve arzuların beşiğidir (Mill, 2006: 756).

Mill’in bu ifadeleri, tek başnalığın toplumsallıktan çekilme yahut yalnızlaşma anlamına gelmediğini çarpıcı bir biçimde ifade etmekle birlikte yaş almış bireylerin kendi iyi hayat ideallerini istedikleri bir yaşam formu içerisinde gerçekleştirmeleri için onlara bir alan tanınması gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Ancak ne yazık ki, Foucault’nun da ortaya koymuş olduğu gibi modernlik, normal ve normal dışı gibi kategorik ayrımlar yoluyla ve her alanda türettiği ikili karşıtlıklar dizgesiyle yaşamı kontrol altına almıştır. İlerlemeci düşüncenin normalizasyon süreçlerine bağlı kontrol mekanizmaları ile yaşamın tüm alanlarının gözetim altına alındığı bir paradigma geliştirilmiştir (Foucault, 2006: 294-295). Foucault’nun bahsettiği ve normal-normal dışı ayrımının pratik karşılığının sağlıklı-sağlıksız, enerjik-düşkün, genç-yaşlı gibi bir karşıtlıklar dizgesi olduğu düşünülürken bu karşıtlığın her iki tarafında dondurulmuş kimliklerin ve öznelliklerin birbirini dışladığı ve yok saydığı yaşam formlarının oluşturulmasının gerisinde epistemolojik bir açmazın yattığı da görülecektir. Foucault’nun bu tespitlerini modern yaşamın hız, ilerleme, üretim, başarı vb. ölçütlerle düşündüğümüzde ise yaş almış bireylerin modern toplumların bir yükü, yaşam formlarının normal dışı seyrinin bir ifadesi olarak görüleceği açıktır (Baars, 2010: 6). Böylece Simone De Beauvoir’nın da belirttiği gibi yaş almak kendilik deneyimlerinden uzaklaşmak, hatta nerdeyse kendine yabancı bir bedende yaşamak gibidir (Beauvoir, 1970: 68). Bu nedenle yaş almanın yaşamın herhangi bir evresi gibi görülmediğinin bilinci ile hareket etmek ve yaş alma kavramını yalnızlaşma ve bireysel kimlikleri aşındıran izolasyon ve dışlama gibi pratikleri hesaba katarak düşünmek zorundayız.

Sonuç

Genellikle yaş almanın doğal bir parçası gibi grlen yalnızlık olgusunun yaş alma ile doğrusal ve zorunlu bir ilişki içerisine sokulmuş olmasının felsefi/politik nedenleri bulunmaktadır. Modernliğin alışma toplumuna ve hız ve tüketim dinamiiğine zemin hazırlayan ve yaş almış bireylerin dışarıda bırakılmasına neden olan dikotomik ayrımlar, yaş alma ve yalnızlık fenomenlerine bakış açımızı da büyük oranda belirlemiştir. Bu ayrımlar, modern epistemolojiye içkin atomize birey anlayışı ile uyumlu bir biçimde yaşamın belli bir evresinde yalnızlaşmayı normalleştirmektedir. Oysaki bu zorunlu ve doğal bir durum olmayıp, gerek yaş almış bireylerin maruz kaldıkları izolasyon ile ilgilenmeyi gerekse tek başnalık ile yalnızlık ayrımlarını dikkatli bir biçimde yapabilmeyi gerektirir. Zira yaş almış bireylere ilişkin ayrımcılığın bir boyutu onların izole edilmesi ve yaşam alanlarının ve aktivitelerinin kısıtlanması ile ilgiliyken bir diğer boyutu da bu bireylerin “tek başna” ve kendi iyi hayat anlayışlarına göre bir yaşantıyı sürdürmelerine alan açacak bir bakış açısına sahip olmamakla ilgilidir. Bu nedenle yaş almış bireylere yönelik yapılan birtakım çalışmalardan yola çıkarak genelleyici yargılara ulaşmaktan ziyade, yalnızlık gibi fenomenlerin yaşamın her anında ve her birey için geçerli olabildiğini ve aynı zamanda tıpkı yaşamın her anında ve her birey için gerekli olduğu gibi yaş almış bireylerin “tek başnalığına” da bir sayęı çerçevesinde yaklaşmamız gerektiğini ortaya koymak, önem taşır. Bu sayęı elbette ki izolasyona ve yalnızlaşmaya duyarsız kalmakla ilgili değildir; aksine her bireyin farklı bir dünyasının olduğunun ve bu dünyaların yaş alma ile yoksunlaşmadığını, belki de zenginleştiğini kabul etmek anlamına gelmektedir. Normal ve normal dışı olarak işaretlenen ve evrensel kabullere dayandığı düşünülen her durumda olduğu gibi, yaş alma durumunda da gerek kavramlarımızı gerekse kavramlarımızı oluşturan felsefi temelleri sorgulamak gerekmektedir.

Kaynakça

- Augustinus (1999). *İtiraflar*. ev. Dominik Pamir. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aristotle (1959). *Politics*. ev. H. Rackham. London: William Heinemann Ltd.
- Aristoteles (1996). *Metafizik*. ev. Ahmet Arsalan. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Aristoteles (2007). *Nikomakhos’a Etik*. ev. Saffet Babür. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Baumann, Zygmund (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. ev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baars, Jan (2010). “A Philosophy of Aging, Time and Finitude”. *A Guide to Humanistic Studies in Aging*. Ed. T. R. Cole et al. Baltimore: John Hopkins University Press, 105-120.

- Beauvoir, Simone de (1970). *Yaşlılık, Son Çağı*. Çev. Mehmet Ali Kayabal. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Berman, Marshall (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dahlberg, Karin (2007). "The Enigmatic Phenomenon of Loneliness". *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 2(4): 195-207.
- Eagleton, Terry (2015). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2006). *Kliniğin Doğuşu*. Çev. İnci Malak Uysal. Ankara: Epos Yayınları.
- Habip, Bella (2020). "Psikanalizde Yaşlılık". *Cogito: Hasta Bir Dünyada Yaşlanmak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 45-54.
- Kristeva, Julia (1991). *Strangers to Ourselves*. Çev. Leon S. Roudiez. Columbia: Columbia University Press.
- Levinas, Emmanuel (2005). *Zaman ve Başka*. Çev. Özkan Gözel. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mill, John Stuart (2006). *The Collected Works of John Stuart Mill, Vol. 3: Principles of Political Economy with some of Their Applications to Social Philosophy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Montaigne, Michel de (2011). *Denemeler*. Çev. Sebahattin Eyboğlu. İstanbul: İş Bankası Kltr Yayınları.
- Morris, Robert (2002). "Looking for Meaning in a Life's Experience". *Challenges of the Third Age: Meaning and Purpose in Later Life*. Ed. Robert S. Weiss ve Scott A. Bass. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Perlman, Daniel & Peplau, Letitia Anne (1982). "Theoretical Approaches to Loneliness". *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research, and Therapy*. Ed. Letitia Anne Peplau. New York: Wiley-Interscience, 123-134.
- Sennett, Richard (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Svensden, Lars (2018). *Yalnızlığın Felsefesi*. Çev. Murat Erşen. İstanbul: Redingot Yayınevi.
- Victor, Christina et al. (2000). "Being Alone in Later Life: Loneliness, Social Isolation and Living Alone". *Reviews in Clinical Gerontology*, 10(4): 407-417.
- Weiss, Robert Stuart (1973). *Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Zimmermann, Johann Georg (1819). *Solitude*. New York: Duyckinc-G. Long.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" erevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu alışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili herhangi bir destek veya teşekkür beyanında bulunulmamıştır.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu makale ile ilgili yazarın beyan ettiğı herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: No statement of support or acknowledgement was made by the author regarding the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author's Note: There are no any notes declared by the author regarding this article.

Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.